

**RZETELNE POSTĘPOWANIE
DOWODOWE
W SPRAWACH KARNYCH**
w świetle orzecznictwa
strasburskiego

Arkadiusz Lach

MONOGRAFIE

Wolters Kluwer

**RZETELNE POSTĘPOWANIE
DOWODOWE
W SPRAWACH KARNYCH**
w świetle orzecznictwa
strasburskiego

Arkadiusz Lach

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 września 2018 r.

Recenzent

Dr hab. Małgorzata Wąsek-Wiaderek, prof. KUL

Wydawca

Joanna Dzwonnik

Redaktor prowadzący

Janina Burek

Opracowanie redakcyjne i łamanie

Violet Design Wioletta Kowalska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8160-019-4

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
---------------------	---

Wstęp	9
-------------	---

Rozdział I

Rzetelne postępowanie dowodowe jako element rzetelnego

procesu karnego	11
1. Pojęcie i istota rzetelnego postępowania dowodowego	11
2. Rzetelne postępowanie dowodowe jako element prawa do rzetelnego procesu	28
3. Rzetelne postępowanie dowodowe i prawo do rzetelnego procesu a inne prawa gwarantowane przez Konwencję	30
4. Rzetelne postępowanie dowodowe w postępowaniu odwoławczym, kasacyjnym i wznowieniowym	41
5. Konsekwencje stwierdzenia naruszenia rzetelności procesu	48

Rozdział II

Zasady ogólne postępowania dowodowego w orzecznictwie ETPC ...

1. Pojęcie zasad ogólnych postępowania dowodowego	51
2. Zasada domniemania niewinności	54
3. Zasada kontradiktoryjności i zasada równości broni	70
4. Zasada prawa do obrony	112
4.1. Prawo do korzystania z pomocy obrońcy w związku z czynnościami dowodowymi	112
4.2. Prawo do posiadania odpowiedniego czasu na przygotowanie obrony	119
4.3. Prawo do dostępu do materiału dowodowego	121

4.4. Prawo do informacji	128
4.5. Prawo do korzystania z pomocy tłumacza	129
4.6. Prawo do należytego uzasadnienia orzeczenia	131
4.7. Prawo do nieobciążania się i prawo do milczenia	139
5. Zasada bezpośredniości	158
6. Zasada publiczności	161
7. Problem legalności czynności dowodowych	164

Rozdział III

Standardy odnoszące się do wybranych dowodów	181
1. Uwagi ogólne	181
2. Zeznania świadków koronnych	181
3. Informatorzy policji i prowokacja	185
4. Dowody rzeczowe i dokumenty	196
5. Nagrania osób prywatnych	198
6. Dowody pośrednie	199
Wnioski końcowe	201
Bibliografia	205
Skorowidz	209

WYKAZ SKRÓTÓW

- EKPC (Konwencja)** – Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- ETPC (Trybunał)** – Europejski Trybunał Praw Człowieka
- k.p.k.** – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2017 r. poz. 1904 ze zm.)
- PiP** – „Państwo i Prawo”

WSTĘP

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka bez wątpienia wywiera bardzo duży wpływ na polski proces karny i funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Doprowadziło ono z jednej strony do zmiany szeregu przepisów Kodeksu postępowania karnego, z drugiej odgrywa istotną rolę w praktyce stosowania prawa. Trzeba też mieć na uwadze, że wyrok Trybunału może być podstawą wznowienia prawomocnie zakończonego postępowania (art. 540 § 2 k.p.k.) czy też uzyskania odszkodowania. Do tego dodać można wprowadzoną ostatnio do polskiego ustawodawstwa skargę nadzwyczajną.

Powyższe okoliczności powinny skłaniać osoby zajmujące się szeroko rozumianym prawem karnym do poznania orzecznictwa ETPC. Z uwagi wszakże na jego ogrom, bieżące śledzenie orzecznictwa jest czasochłonne i nie zawsze możliwe, chociażby ze względów językowych. Wychodzi temu naprzeciw niniejsze opracowanie, które prezentuje orzecznictwo Trybunału w jednym z kluczowych obszarów procedury karnej, a mianowicie postępowaniu dowodowym.

Celem monografii była analiza pojęcia rzetelnego postępowania dowodowego, jego znaczenia oraz zasad i reguł, które je tworzą. Skupiono się na analizie orzecznictwa, jedynie w niezbędnym zakresie odwołując się do poglądów nauki na omawiane kwestie i rozstrzygnięcia.

W znakomitej większości źródłem orzeczeń i decyzji organów strasburskich była baza HUDOC dostępna w Internecie pod adresem <https://hudoc.echr.coe.int>.

Rozdział I

RZETELNE POSTĘPOWANIA DOWODOWE JAKO ELEMENT RZETELNEGO PROCESU KARNEGO

1. Pojęcie i istota rzetelnego postępowania dowodowego

Żaden z najważniejszych międzynarodowych instrumentów prawnych służących ochronie praw człowieka nie operuje pojęciem rzetelnego postępowania dowodowego. Zarówno Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych¹ (art. 14), jak i Europejska Konwencja Praw Człowieka² (art. 6) posługują się natomiast pojęciem „rzetelnego procesu” (ang. *fair trial*, fr. *le procès équitable*).

Również w orzeczeniach ETPC próżno szukać frazy „*fair evidentiary proceedings*”, „*fair evidence*” czy „*fair fact-finding*”. Można przypuszczać, że Trybunał nie chce tworzyć pojęć konkurencyjnych dla pojęcia rzetelności procesu.

¹ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

² Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

Pojawia się zatem pytanie o celowość wyodrębnienia pojęcia rzetelnego postępowania dowodowego. Odpowiadając na tak postawione pytanie, należy wskazać, że postępowanie dowodowe stanowi fragment procesu karnego, stąd można do niego również odnosić wymóg rzetelności. Nie byłoby wszak celowe, aby traktować w oderwaniu od siebie rzetelne przedstawienie zarzutów, rzetelne postępowanie dowodowe, rzetelne wyrokowanie, rzetelne postępowanie odwoławcze itp. Proces ma być rzetelny jako całość, co zakłada, że rzetelne są także poszczególne jego etapy czy podejmowane w jego ramach czynności. Dyrektywa rzetelnego procesu, uznawana przez niektórych autorów za zasadę procesu karnego³, jest w istocie pewną modelową koncepcją postępowania karnego jako postępowania zapewniającego gwarancje procesowe i kontrolę ich przestrzegania⁴. W ujęciu dychotomicznego podziału modeli procesu H. Packera⁵ na *crime control* i *due process* chodzi tu o *due process*. Rzetelność procesu karnego definiuje się zaś jako stopień zapewnienia realizacji słusznym interesów jednostki w procesie karnym⁶. Ze względu na brzmienie art. 6 Konwencji prawo do rzetelnego procesu w modelu strasburskim odnosi się w postępowaniu karnym do oskarżonego, a nie do innych podmiotów (pokrzywdzonego, świadków, oskarżyciela)⁷, chyba że pokrzywdzony dochodzi roszczeń o charakterze cywilnym⁸.

Nie oznacza to wszakże, aby nie można było operować pojęciem rzetelnego postępowania dowodowego. Może być ono przydatne przy analizowaniu przepisów regulujących postępowanie dowodowe oraz ich stosowaniu. Podejmując próbę wstępnego zdefiniowania tego pojęcia,

³ Tak np. W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, Bydgoszcz 2000, s. 69–72.

⁴ Por. P. Wiliński [w:] *Rzetelny proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2009, s. 19–33.

⁵ H. Packer, *The Limits of the Criminal Sanction*, Stanford 1968.

⁶ P. Wiliński, *Dwa modele rzetelnego procesu karnego*, PiP 2006/7, s. 41.

⁷ Por. P. Wiliński, *Dwa modele...*, s. 43.

⁸ Szerzej W. Gliniecki, *Prawo pokrzywdzonego do uczciwego procesu karnego – nowe wyzwania dla polskiego i międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, C.P. Kłak, Rzeszów 2005, s. 275–288.

należy ustalić znaczenie przymiotnika „rzetelny”. *Uniwersalny słownik języka polskiego*⁹ podaje trzy znaczenia tego pojęcia:

- a) wypełniający należycie swe obowiązki, dotrzymujący zobowiązań; uczciwy, sumienny, solidny;
- b) taki, jaki powinien być, odpowiadający wymaganiom; należyty, właściwy, dokładny;
- c) zgodny z prawdą; prawdziwy, autentyczny, wiarygodny.

Takie same trzy znaczenia wyróżniają *Słownik języka polskiego PWN*¹⁰ oraz *Nowy słownik języka polskiego PWN*¹¹. W języku potocznym pojęcie to nie budzi zatem większych wątpliwości. Powstaje wszakże pytanie, którym z podanych wyżej znaczeń operujemy, mówiąc o rzetelności postępowania dowodowego. Pierwsze znaczenie można z góry odrzucić, ponieważ odnosi się ono do osoby. Znaczenie trzecie można odnieść do prawdziwości ustalonych faktów, co jest objęte zasadą prawdy materialnej. Pozostaje zatem rzetelność w rozumieniu drugim, a więc zgodność ze standardami, przepisami regulującymi postępowanie, co obejmuje także staranne, dokładne, sumienne przeprowadzenie czynności.

Pojęcie rzetelności w odniesieniu do postępowania dowodowego pojawia się w wypowiedziach doktryny polskiego procesu karnego. R. Kmiecik¹² traktuje rzetelność jako jedną z zasad prawa dowodowego, której podstawą normatywną są przepisy nakazujące informować uczestników postępowania o ich prawach i obowiązkach, oraz inne przepisy nakładające na sąd i inne organy procesowe obowiązek rzetelnego postępowania w stosunku do oskarżonego i innych uczestników procesu. Uznając, że tak rozumiana zasada rzetelności dotyczy w procesie karnym przede wszystkim postępowania dowodowego, autor definiuje ją jako „normę ogólną, w myśl której organy procesowe obowiązane są do rzetelnego prowadzenia postępowania dowodowego, co oznacza lojalne informowanie oskarżonego o prawach i obowiązkach (art. 16 § 1 i 2), unikanie przymusu, groźby bezprawnej i podstępu w stosunku do oskarżonego

⁹ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, red. S. Dubisz, Warszawa 2006, s. 1116.

¹⁰ *Słownik języka polskiego PWN*, t. 3, red. M. Szymczak, Warszawa 1998, s. 151.

¹¹ *Nowy słownik języka polskiego PWN*, red. E. Sobol, Warszawa 2002, s. 891.

¹² R. Kmiecik [w:] *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. R. Kmiecik, Warszawa 2008, s. 94.

Arkadiusz Lach – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierownik Katedry Postępowania Karnego oraz Centrum Badań nad Cyberprzestępczością na Wydziale Prawa i Administracji UMK; autor ponad 100 publikacji naukowych; członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

W publikacji przedstawiono zasady postępowania dowodowego wynikające z Konwencji Europejskiej i orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Przedmiotem rozważań są:

- rzetelne postępowanie dowodowe jako element rzetelnego procesu karnego,
- zakres kontroli ETPC postępowań karnych przeprowadzanych przez organy krajowe z punktu widzenia rzetelności postępowania dowodowego,
- zasady i reguły prowadzenia postępowania dowodowego oraz gwarancje sformułowane w orzecznictwie ETPC,
- standardy odnoszące się do wybranych kategorii dowodów.

Książka w przystępny sposób prezentuje orzecznictwo ETPC związane z postępowaniem dowodowym, dotyczące zagadnień, takich jak np. rezygnacja z bezpośredniego przesłuchania świadka na rozprawie, dopuszczalność dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa czy prawo do pomocy obrońcy w związku z czynnościami dowodowymi. Może to być przydatne przy sporządzaniu uzasadnień, środków zaskarżenia, skarg do ETPC czy składaniu i rozpoznawaniu wniosków dowodowych.

Publikacja może być przydatna nie tylko dla prawników praktyków, pracowników naukowych i studentów kierunków prawniczych, ale również uczestników postępowania karnego i innych osób zainteresowanych problematyką postępowania dowodowego.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8160-019-4

